

Poštnina plačana v gotovini.

ŽAR

DIJAŠKI LEPOSLOVNI LIST

LETO IV — 1932-33 — ŠT. 9-10

List izdaja prof. Gnjezda Franc, za srednješolsko organizacijo »Žar« na drž. klasični gimnaziji.

Odgovorni urednik prof. Gnjezda Franc. — Tiskarna »Slovenija« (predst. A. Kolman), Ljubljana, Wolfova ulica št. 1.

VSEBINA:

- Jože Kastelic — Horoskop.
Volkun Belopoljski — Ogenj na gori.
Emil Gabrovšek — Ob maturi.
Emil Gabrovšek — Roži.
Emil Gabrovšek — Ob slovesu.
Jože Dular — Giovanni.
Jože Dular — Izdajalci.
Jože Dular — Tujci.
Jože Dular — Večer na Krasu.
Slavko J. Žabkar — Pesmi (Moji materi, V jezeru blejskem, Proletarska pesem, Koraki, Večerna preludija I, Večerna preludija II).
Francè Novšak — Le sjej, le sjej, ti sonce!
Jože Dular — Cvetoča jablana.
Jože Procházka — Češkoslovaška književnost.
Književna poročila — Miško Kranjec, Predmestje (Lgr.), Francè Brenk, Koroški tihotapci, Rosenhag, Vitez naše ljube Gospe (L. T.), Herman Sudermann, Mati Skrb (P.).
Gledališka poročila — Tartuffe, Karl in Ana, Okence (Tone).

LISTNICA UPRAVNIŠTVA.

Cena letnika (10 števil) znaša 30 Din, ozir. 35 Din s poštnino.

Čekovni račun pri poštni hranilnici št. 16.046.

Vse reklamacije in prošnje je treba nasloviti na društveni odbor na državni klasični gimnaziji v Ljubljani.

Vse naročnike in člane prosimo, da nam plačajo naročnino čim prej.

Kot zadnjo smo izdali letos dvojno številko. Dodajamo ji kazalo za ves letnik. Če bi kdo svoj letnik želel vezati, naj to javi do 25. junija upravnemu uredniku E. Starétu. Cena je odvisna od števila izvodov, ki jih bomo dali vezati; 20 Din ne bo presegala.

ŽAR

DIJAŠKI LEPOSLOVNI LIST NA DRŽAVNI KLASIČNI
GIMNAZIJI V LJUBLJANI

LETO IV

1932-33

ŠTEV. 9-10

Jože Kastelic — Horoskop.

Po krivi poti okrog sveta
se nosi sončna luč.

Komaj nad enim morjem vzplamti,
za jutranjo zvezdo k drugim vihra.

V večnem obtoku gredo zvezdé,
nikogar ne vprašajo za pot,
nikomur ne svetijo na pot,
hladno sijo vsem stvarjem v prazno srce.

V daljah jih rišejo naše oči:
»Tukaj je Tehtnica, tam je Voz,
na nebo je pravica zapisana
in vsako kolo gre okrog osi.«

Pri zvezdah ni tehtnic in ne vozov:
nihče ne tehta breztežnih stvari,
nihče se ne vozi, kjer poti ni,
nihče ne moti samotnih svetov.

Na umirjeni ladji sveta
se vozimo majhni ljudje.
Z jadri vetrov iztezamo roke
in hočemo do zvezda.

Okrog nas prebegava sončni sijaj,
nad nami se sveti jutranjica.
Vedno gre dalje tok sveta
in vedno se vrača nazaj.

Mi smo gledavci večnih igár:
 Nam so jih dali predniki,
 imel jih za nami bo novi rod,
 ko nas bo v Morje spustil Krmar.

In kadar bo pala tema povsod
 in bo zgorela nebeška os:

Kje bo še kdo povprašal po nas?
 Še večjih stvari je brez sledu pot.

Volkun Belopoljski — Ogenj na gori.

Goré poljanske so čuda prostrane. Kakor dolga nazobčana stena ščitijo na jugu kršno ravan z ljubkimi vasicami, s polji, hostami, vinogradi in cerkvicami. Sv. Magdalena, sv. Jernej, sv. Jakob, sv. Nikolaj, sv. Vid, sv. Ana in še mnogo, mnogo drugih, ki so že od davna tu; kakor da bi bile golobice posedle griče in utrujene ostale. Ob avemariji, ko se razmajejo zvonovi v stolpih, brne vse dalje v čudovitem soglasju večernih pozdravov, poslušajo ubranost ptice, ki gnezdi po vrtovih in po gmajnah. Kosi takrat utihnejo in cvrčoč odletavajo z vrhov v svoja bivališča, edino slavček gostoli v gošči, pa tako mehko, nežno. Zjokal bi se ob spominu, ko sem kot otrok po svoje razumeval njegovo pesem in ga oponašal v žvižganju, ko ga že drugače nisem mogel. Nad strehami visi vijoličast dim, ki vstaja s sajastih ognjišč in polzi med slamnimi bilkami v strehi ven. V gorah dobivajo vitke bukve prvo zelenje, kukavice iščejo pripravnih gnezd za svoj zarod in kukajo, spreletavaje se z enega drevesa na drugo. Niso jim mar mladiči, brez njih bodo siti in ko bodo godni, bodo zapustili tesna gnezda, lepega dne po žetvi pa bodo odleteli z goličav in se umaknili preko gorá in Kolpe do morja in še čez.

Rod živi svoje težko življenje, mlade sile je vzela tujina, da jih je zmanjkalo za domača polja. Hiše v napol posušeni sadovnjakih, ki jih je kruto prepregel bršljan in sivi lišaji, so kot trpkó zasanjane v bregove in drage pred seboj, v brezove loge onstran njiv in v vinograde. Na grebenih streh mole šopi sláme pokonci, pa ga ni, ki bi popra-

vil. Jesenske sape bodo vrgle načete plasti in pokazala se bodo rebra — gole letve. Ponekod se belijo dolgi zidovi, med katerimi je tramovje že zdavnaj strohnelo. Koprive ga poraščajo in kopinje in češplje. Kje so mladi? V svetu iščejo sreče, pa je ni in bi radi nazaj; ni mogoče. V tovarnah doma so in pri železnici, da ne stradajo. Obrtnišva se uče in ko dovrše, se vrnejo, doma čakajo, zastonj. Umirajo in se poslavljaajo od svoje zemlje, v belih krstah trohniyo na vaških pokopališčih. Nekaj pa jih je v šolah, ti so sanjavi. Iz mesta hrepene domov, ko so doma, se jim toži po prašnih cestah in po dimu. Kdo bi jim ustregel! Kar jih je ostalo, obupujejo. Nedeljske popoldneve pijejo, na vse pozabijo, zemlja zastonj kliče. Delajo sicer, toda brez veselja in navdušenja. Zato se čutijo še bolj utrujene in na zagorelih licih leži le redkokdaj neprisiljena jasnost.

Glej, Jože, taka je pri nas pokrajina, taki so ljudje. Kaj ti naj govorim še o naši belokrajinski pomladi? Videl boš, kar gledam jaz vsako leto, čeprav drugače ko včasí, samo pridi! V meni je namreč mnogo čudnega hrepenenja, da bi proč, kam daleč. Tako se mi zdi zlasti, ko vse cvete, in tedaj bi najraje z vetrom šel, z vonjem po rožah in po spóčiti grudi, po brinju in po dimu. Kam? Kam gre veter? Nikdar ne miruje, preko njiv šumi in preko vasi, preko vrtov in gozdov, preko voda in hribov in gora, preko mest in preko puščav, preko morja... Moje romarstvo! Morda mi ga zavidaš, saj ga lahko. Pa misliš, da sem srečen? Sem, čeprav sem vedno doma. Ne veš, kako mi je lepo, kadar sanjarim. Povsod se sprehajajo misli, povsod sem takrat doma, kamor me vleče srce in spomini. Kakor na dlani žive ti poslednji pred menoj; vedrega obraza strmim v večerih proti hribom, posutim z zidanicami. Pogled se ustavi na pobočju najvišjega vrhunca gorske stene. Tam je namreč včasih žarel ogenj. To je pa prav za prav že začetek zgodbe, ki ti jo nameravam povedati.

*

Iz hleva je prišla mati, s polno kabljico spenjenega mleka. Pravkar je bila pomolzla. Ob njenem krilu se je tiščala mačka in zdaj pa zdaj zamijavkala, dokler ni dobila v svojo skodelico večerje. Jaz sem ležal na travi pod orehom, na hrbtu, z rokami pod glavo in z odpeto srajco. Hodne

hlače, sicer bele, so bile že umazane in skoraj prekratke, segale so le nekoliko pod suha kolena. Listje na orehu je šumelo v sušnem avgustovem vetru, včasih je zaplaval prezgodaj uvel list v usehlo otavo. Na nebu so se vžigale prve zvezde, v stari lipi za Rožičevim vrhom se je v presledkih oglašal čuk, v daljni vasi je lajal pes. Na hišnem ognjišču se je svetlikalo od ognja. Videl sem mater, kako je mešala žganice in nalagala drv. Tedaj pa sem se nenadoma okrenil in se zazrl proti temnosivi silhueti gorovja. Nekje sredi gozdov je gorel ogenj, pa tako majhen, da sem ga komaj opazil. Nisem ga pustil izpred oči in tako sem spoznal, da polagoma narašča. Nikakega dima ni bilo, samo plamenast stebrič je svetil in nekoliko zdaj pa zdaj zanihal. Po večerji sem ga videl skozi okno, kako se je počasi manjšal, dokler ni končno popolnoma ugasnil in je gozd zopet sameval vso dolgo noč, vse do jutra, ko je zardel v zarji. V teh letih ne vem, kako je mogel pritegniti kakor magnet vso mojo duševnost nase v moji prvi mladosti, ko sem imel vendar vsega dovolj in je bilo dosti pomembnejšega kakor ogenj, ki ga kdo zažge, da spravi s poti suho šepirako. Bilo pa mi je takrat osem let.

Čas je hitro potekal in doma se ni prav za prav nič spremenilo. Mati je še vedno sadila kamilice in žajbelj, ob starem orehu pa je rasel pelin. Ako sem bil kdaj bolan, mi je skuhala eno ali drugo, da sem moral piti. Ko je bila jesen in sem nabiral kostanj po rebri, sem se nekega večera vračal s polno vrečo in gledal proti mestu, ki je lebdelo za gozdom v blede luči žarnic. Na gori daleč nad Dobličami je bil ogenj. Ustavil sem se in strmel. Nekaj čudovitega se je zganilo v meni, oči so bile uprte v plamen, ki je trepetal, roke so popustile vrečo na tla. Od nekod je jeknil vrisk mladega človeka, ki se je vračal. Doma na vrtu so cvrčali murni, listje je šumelo in vonj po zreli ajdi je plaval z njive za travnikom. V sobi je bila mati in krpala moje raztrgane srajce. »Vse ti je že premajhno, tako rasteš,« je pogledala in se nasmehnila. Nekje sem v knjigi našel zemljevid, pa sem se zatopil vanj. »Tu nekje bi bila naša hiša,« sem modroval sam pri sebi in pomikal prst navzdol po papirju, »tu so poljsanske gore, tu so Dobliče, tukaj pa vedno ogenj gori,« je tipala misel naprej. Takrat sem bil že večji; če sem stopil

na prste, sem že videl skozi okno. Spravil sem čitanko v kot in se zazrl v večerne sence.

Hruška, čudovito visoka, ki je pred leti rasla na južni strani vrta in je branila slamnato streho pred sunki jesenskih sap, je šumela in včasih je zamolklo pal dozorel plod na suho listje. Sedaj je ni več. Stari oče jo je posekal. Še vedno vidim, kako je bila stara, ko štejem kolobarje na njenem štoru. Takrat pa sem se zagledal v mahajoče veje in vrhove, ki so ječali, in se zamislil v oddaljeno zvonenje, ki je nekje preko hribov polzelo vse do naše dobrave. Zunaj se je veter igral z uvelim listjem in one trenutke nisem ničesar pogrešal. Bil sem sploh nezavedno srečen, brez skrbi in bojazni. Taki so bili moji mladostni jesenski dnevi. V škrinji na podstrešju jabolka, v vrečah orehi in posušeno sadje, v slami na skednju oskoruše, ki so mehčale, v omari lonec slastnih nešpelj, kostanja tudi vedno dovolj, poleg tega je v zidnici viselo okusno grozdje. V hlevu je mukala rdeča kravica. Bogve, kje je neki sedaj. Za mojo obleko je morala iti, ko sem odhajal. Ko bi bila obadva ostala doma! Takrat sem pel; sedaj me je že minilo, pa po oni mladi, odkriti, neizkušeni, veseli in spočiti pesmi se mi prečesto toži.

Enkrat samo je še zagorel ogenj na gori. Bilo je o kresu, preden smo končali s pospravljanjem sena. Po vseh brdih in hribovih naše kršne zemlje so oni večer zaplapolali ognji v topel mrak, ki je legal na vasi in poljane. Na Žežlju, na Plešivici, pri Radovici, na Ivančjem vrhu pri Otavcu, vrh Rodin, nad Tuševim dolom, za Mavrlenom in na Tanči gori so plapolali plamenasti stebri, povsod na teh mestih je kipela pesem, mladostna in silna, kakor so visoki kresovi lizali grmade in silili više, vedno više pod nebo. Oni kres v gorah je gorel najdalj in je ugasnil šele proti polnoči, ko je luna razkošno metala svojo blede luč na vinograde in vrtove. Potem je onemelo vse, iz vasi je prišel kdaj glas zvona, ko je bila ura, od daleč pesem samotnega človeka. Na rebri je vonjala stričeva njiva, kjer je sinje cvetel lan. V vinogradu pa so razkošno rdele naše vrtnice in v gredi prvi nageljčki.

Rdeči oblaki vetrovnega jesenskega večera so viseli nad gorami in v njihovem svitu mi je žarel obraz, ko sem s knjigo v roki ždel med trtami v vinogradu. Pod listjem se je skrivalo sočno grozdje in opojno vonjalo, da sem obstal

in gledal proti dobri, kjer je vršalo brinje. Veter je šumel po kostanjevju in bukovju pod Sv. Križem. Vrnil sem se domov in se zagledal v bledečo zarjo in v prve zvezde, ki so zažarele. Izpod strehe se je vil gost dim in se razlival po vrtu med drevesi in tonil nekam za skednjem v globel, skalnato in poraslo z grmovjem. Ura v hiši je zvonko odbila osem in mati je stopila na prag. Ko me je videla, kako stojim zamaknjen nekam v neznano pokrajino svojih dni, mi je rekla:

»Mar bi stopil noter, večerja bo hladna. Kaj le vedno gledaš, bi rada vedela. Sploh si prav čuden te zadnje dni in mislim, da tudi prav posebno zdrav nisi. Kaj se ti zdi škoda besed, da tako malo govoriš?« Počakala je in pristavila: »Pismo je zate, na mizi.« Urno sem koračil v sobo in hlastno zgrabil pisemce z dobro poznano pisavo. S trepetajočimi prsti sem raztrgal ovoj in stopil k oknu. Prav toliko je bilo še svetlo, da sem ga utegnili prečitati. Ko sem dovršil, sem sedel na stol in se bolešno ozrl skozi okence. Nepopisna tesnoba mi je legla v dušo in glava mi je klonila na prsi. Roka mi je omahnila in krčevito so prsti stiskali popisani papir. Gore temne in skrivnostne, iz dalj zvonjenje, veter v poljih. Konec, konec — — Ali pesem zvonov, ali pesem jesenskih viharjev? Ali nemo pritrjevanje gorskih samot? Morda pa naglo utripanje mladega srca. Konec, konec — — Tiho je sredi večera prišlo vame grenko spoznanje in tista sladko bolna kri pete šole je plahnela v meni in moje novo porajajoče se življenje me je skelelo še dolgo časa. Poiskal pa sem nedavno prejeto razglednico in še enkrat, poslednjikrat prebral tople besede: »... in k Tvojemu osemnajstemu rojstnemu dnevu Ti jaz, vsa Tvoja Ivanka, želim vse najboljše in te zvesto poljubljam.« Ali pesem noči in visoko na nebu brlečih zvezd? Pesem razkošno cvetočih vrtov v mestu in kostanjev in vetra v starih vrbah ob reki? Zadnji odmev davno minulih hrepenenj?

Iskal sem svojo pot dolgo, dalj kot sem bil mislil nekoč. Pa je tavanje sredi črne noči privedlo moje utrujene korake k beli zori in vame je stopilo zopet ono čudovito ugodje ob misli, da nisem sam. Z doma sem šel pred davnimi leti z jasnim obrazom, sedaj pojdem zopet domov, z mirom v duši in z dobro besedo na ustih bom stopil na hišni prag.

Sredi večera bom potrkal na temačna hišna vrata in bom pozdravil: »O mati, vrnil sem se, da bova skupaj kot nekdam. Zdrav sem in vere imam spet mnogo, izgubljene sicer, a znova najdene. Znal jo bom čuvati. Ostal bom in nama bo lepo.« Mati si bo brez besed poiskala ruto in otirala solze, ki ji bodo pridrsle iz dobrih, krotkih oči. Prižgala bo luč in prinesla večerjo. Zunaj bo vetrovno, čulo se bo morda daljno bitje stolpne ure ali lajanje psa, ki bo pri oddaljenem sosedu stresal svojo verigo in begal med hišo in skednjem, zvest čuvar.

Na gori pa bo najbrže zagorel ogenj, ki ga že tako dolgo nisem videl. Visoko bo švignil v temo, tako da bodo šipe rahlo zardele v blesku plamena. Ko bova z materjo kramljala in bodo raznovrstne vešče silile v plamen, ki bo lahko brlel v svetilki, bom rekel, da bo dobro, ako odprem okno, da bodo mogle vsiljive vešče v noč. Ko se bo veter zunaj umiril, bom stopil k skednju in bom prisluhnil pesmim, ki bodo donele v vseh smereh okrog mene. Ko da bi nevidne roke rahlo prebirale lepo uglašene citre, bo vstala melodija čudno lepe sreče. Moj blede obraz bo naslonjen na staro jablano, oči bodo zaprte preko gora, kakor je zatonilo sonce, ki pa bo še jasnejše zopet vzšlo. Pesem, spomin, melodija —

Ali pesem davnih, brezskrbnih dni? Ali pesem, ki je kakor glas Siren preokrenila mojo pot k sebi v blodnje in iskanja, v muke in nemir? Pesem rož, krvavordečih, ki sem jih nekoč nosil? Pesem noči, polnih bolesti in bridkih sanj? Poj mi, pesem, da sem mlad in srečen! O soncu, o belih rožah, o večni pomladi — Moj dom samuje in jaz še vedno čakam in mi je težko. Nekaj me drži tukaj in mi ne dá. To je spomin, ki ne mara obledeti kakor uvela rdeča vrtnica. Pritrkavanje zvonov preko polj in vasi, preko poti in dobav, čez vinograde in gore. To je melodija, ki jo čujem. Pesem, spomin, melodija — — —

Gabrovšek Emil —

Ob maturi.

(Priatelju Otmarju, drugim in sebi.)

Pestre gimnazijske speve
h koncu pač pripeli smo,
ko mladosti pestre dneve
pisano živeli smo:

Ti pač uro še poslednjo
šel boš kroat v vinsko klet,
ta pa je pesmaril vedno
o ljubezni (oh, poet!).

Maj nam je postal oktober,
sad se nudi z raznih njiv:
ta je puhel, oni dober,
tale piškav, ta črviv...

Roži.

Roža, v vrtu se razcvetaš,
ki je poln najlepših rož;
morda v sanjah nade spletaš,
ko med njimi lepša boš...

Jaz ves mlad že cvet sem zgubil,
ki sijal mi je ljubezen,
ki iskreno sem ga ljubil;
zdaj se noč je vlegla čezenj.

Ti mi, roža, boš cvetela
v dolgih, pustih, mračnih dneh,
če vesel bom, boš vesela,
z mano žalostna v nočeh.

V gumbnici mi boš žarela,
v mrzli pa jesenski čas
ti boš žalostna venela,
žalosten umiral jaz...

Ob slovesu.

Mlade, sončne dni nekdanje
skril v temine sem nižav,
da v bodočih dneh več nanje
sončni žar bi ne sijal.

V pomlad roža njih je vzcvela,
v majskih dneh žarela je,
v dneh jesenskih odcvetela,
v zimskih dneh uvela je.

Pesmi več srcé ne poje:
elegij še spev zveni
od besede zadnje tvoje —
in v daljavi se mrači — —.

Rože cvet mladosti mrtev
nôči del sem na oltar
kot ljubezni prve žrtev
nepozabljene nikdar ...

Jože Dular — Giovanni.

Gruča italijanskih vojakov je popravljala cesto pod Nanosom. Rezko je zvenelo jekleno orodje, ko je vrtalo v široko skalo in monotoni odmevi kladiv so se lomili ob gostem leščevju. Sive mule so prevažale kamenje na majhnih dvokolesnih vozovih in škripanje koles ter kletve vojakov so se mešale v zraku. Nad vsem tem pa je bila poveznjena mučna opoldanska tišina in žareče julijsko sonce.

Nič posebnega ni nudil ta prizor. Mnogokrat sem že videl italijanske vojake, ko so popravljali cesto in z mulami prevažali kamenje. To je nekaj vsakdanjega tam doli za mejo in že petleten otrok gre mimo takega prizora malomarno, kakor da bi hodil mimo stvari, ki jo je že bogve kolikokrat videl v življenju.

Saj sam ne vem, zakaj me je tako zanimala ona skupina vojakov pod Nanosom. Morda zato, ker je bil med njimi oni mladi, črnolasi fant Giovanni.

Lep je bil ta fant; skoro otroški obraz so obrobjali temni kodri, in sanjave, otožne oči so zrle izpod visokega čela. Kadar je vozil kamenje ali pa kopal zemljo, je udarjal s svojim orodjem enakomerno in neprenehoma gledal proti jugu. Neznano hrepenenje ga je vleklo na bele ceste, ki so kakor drobne, svetle niti počivale na poljih, se vile ob obronkih gora in izginjale daleč v valovito Istro. O svoji vroči deželi je sanjaril, o modrem Tirenskem morju, o domači vasi in še o nešteto drugih stvareh.

Večerilo se je. Po ozki poti je prihajal k vodnjaku Giovanni in si poltiho pripeval:

Come un sogno d'or
colpito nell' amore...

Otožno je zvenela ta pesem, pesem o ljubezni, ki jo je izgubil za vedno in se je spominja le še kot nekdanjih zlatih sanj.

Glas mu je podrhteval in se naposled raztresel med drevjem na vrtu.

Prišel je do vodnjaka. Nekako zmeden je bil, ko me je zagledal; odložil je vrč, prijel za vedro in žvižgaje nadaljeval svojo pesem. Hipoma pa je prenehal, kakor da bi se nečesa domislil; napolnil je posodo in sédel meni nasproti. Z roko je potegnil preko čela, pogledal proti jugu in mi pričel govoriti v nekoliko čudnem slovenskem jeziku:

»Ali vidite one nizke griče tam na obzorju? Daleč so, a še mnogo dalje proti jugu je moja dežela. Tam ni take vročine kakor tu pod Nanosom, ko žge sonce, da usiha voda in da se pali skrivenčeno brinje ob cesti. Morje je tam, da morje, ono sinje in široko, vedno veselo in živo kakor naša topla kri. In zvečer, ko utone žareča krogla v njem, se razmaje čez njegove valove veter in se nalahno ujame v mirnih kočah naše vasi.«

V travi na vrtu so zašumeli koraki. Malomarno se je ozrl, pogledal med drevje, nato pa zopet nadaljeval:

»Lepa je naša vas in večkrat se spomnim nanjo. Siloma dušim svoje misli, ki uhajajo s teh vaših cest tja doli k morju. Tovariši se mi smejejo, če gledam one hribe in polja na jugu. Toda kaj morem zato, če me zgrabi silno

hrepenenje, ko pa so moje misli trudne, kakor povešajoči se bršljan na porušenem gradu. Saj ni več onih lepih dni, ko se smehlja nad mano pomladno sonce in ko raztrgani oblaki potujejo preko ožarjenega zapada. Ni jih več onih dnevvov, izginili so za vedno; jaz pa lahko upam v svetlejšo bodočnost. Saj upanje ni nič težkega, veselo je in sam Bog ve, kaj bi že storil, ako bi ne bilo upanja na svetu.»

Umolknil je, prijel za vrč in izginil med drevjem. Na poti v sadovnjaku, oblitim z mesečino, pa je zopet zatrepetala pesem o izgubljeni ljubezni.

Odšel sem iz onega kraja, toda bilo mi je dolgčas po njem in kmalu sem se vrnil. Toda Giovannija ni bilo več. Ko sem ga po navadi zvečer pričakoval pri vodnjaku, je prišel neki star vojak in mi povedal, da ga je podsul plaz kamenja. Ko je stal na ozki polici, se je utrgala skala in ga podkopala pod sabo.

In povedal mi je še, da je ravno v onem trenutku pel, in da so se tako čudno ubili pod cesto zadnji akordi njegove najljubše pesmi:

Come un sogno d'or
colpito nell' amore...

Jože Dular — Izdajalci.

V košatih kostanjih se je raztapljalo večerno sonce. Oranžno nebo je še valovalo na širokih oknih cerkve svetega Lenarta na Colu in župnikov pes je hripavo lajal na cesti. V drevju je tiho pel večerni veter, bele megle so se vlekale iz doline; nekje je kričal pastir nad ovčami.

S starim lovcem Janezom sva hodila po cesti, po oni cesti, ki se tako sanjavo vleče pod nizkim gričem, posejanim z utrdkami in strelnimi linami iz svetovne vojne. Danes so te utrdbe že razrušene, toda morda jih bodo kmalu zopet popravili.

Večerilo se je, ko sva mimogrede stopila v nizko krčmo ob cesti.

Troje fantov je sedelo v sobi za veliko javorjevo mizo. Vino se je razlivalo iz prenapoljenih kozarcev po prt, tobakov dim se je v tankih svaljkih dvigal proti stropu in se razblinjal v kotu pred okajeno Mussolinijevo sliko. Smešno spačena je bila ta podoba, široki obraz narisana na njej se je neumno in pokroviteljsko smehljal trem vinjenim pivcem.

Vsedla sva se v kotu za mizo. Lovec Janez je nadaljeval s pripovedovanjem svojih doživljajev. Pravil je, kako je v prejšnjih časih lovil tod mimo grof s svojimi lovci, kako so kmetje pozimi nastavljali pasti lisicam; da so nekoč divji lovci ustrelili avstrijskega orožnika, ki jih je zasledoval, in vse druge mogoče in nemogoče stvari mi je pravil oni večer.

Prišel je krčmar in prižgal petrolejko pod stropom. Debele plasti dima so se zgrnile okoli nje in nihajoča svetilka je slabo razsvetljevala zdaj eno, zdaj drugo steno.

Pivci pri sosednji mizi so utihnili. Eden izmed njih je položil prižgano cigareto na prt in zadišalo je po osmojenih cunjah. Drugi pa je z omahujočo roko zgrabil za steklenico ter razlil vino po prt, da se je v svetlih curkih cedilo z mize po tleh.

»Pusti, kaj gasiš! Naj gori ta umazana beračija, ki so nam jo še pustili Lahi!« je kričal prvi in s pestjo mahal proti luči.

Pozabil je nase in na okolico ter klel ono zakajeno sliko pod stropom.

»Saj nas ni vredno to življenje, ki ga živimo v tej zapuščeni deželi. Slabše je od pasjega! Pes dobi kosti, nato pa dremlje; mi pa naj se pehamo po teh skalnatih njivah in sam Bog vedi čemu? Tam doli pa se rede Lahi ob naših žuljih!«

Kričal je, da je votlo odmevalo po nizki sobi.

Nenadoma se je zresnil, položil glavo na mizo in pričel peti z mehkim, globokim glasom.

Polje, kdo bo tebe ljubil.
ko bom jaz v grobu spal...

Pesem je bila žalostna, do smrti izmučena in čudno so se lovile njene besede po sobi.

Še dva glasova sta se ji pridružila in skozi priprta vrata je tožila pesem v tiho poletno noč.

Ljubil žar te bo pomladi
ko bom jaz v grobu spal...

Še enkrat je bolešno kriknila, se razlila po sobi in utihnila zunaj na cesti. Fantje so popili vino in odšli.

Ostala sva sama z lovцем. Umolknil je tudi on. Morda je tudi v njegovo dušo posegla fantovska pesem? ...

Drugo jutro so peljali karabinerji one tri slovenske fante uklenjene skozi vas. Množica, ki se je zgrnila okoli njih, je mrmraje povpraševala po njihovem zločinu.

»Izdajalci so! Slovensko pesem so peli!« je kriknil karabiner in se zagnal s puškinim kopitom proti množici.

Ljudje so se razmikali, zadaj se je zopet čula kletev; karabinerji so odpeljali fante.

*

Pozneje sem zvedel, da so bili sojeni v Gorici, zaradi ene same slovenske pesmi, ki so jo peli pred Mussolinijevo sliko v oni tihi poletni noči.

Jože Dular —

Tujci.

Monte nero — Črni vrh.

Zunaj na pokopališču ciprese ihte
in težek vonj udarja v zakristijo.
Nekje vojaki zamolklo kriče
in zvoki koles se med kriki gubijo.

Pred mano na klopi knjiga odprta leži. —
Oči mi trudne po slikah cerkvenih bežijo.
Poslušam glasove ... Težko se mi zdi,
ko tujci po naši deželi kričijo.

Večer na Krasu.

Ob skalnih ogradah
na Krasu
brinje dehti,
ob skalnih ogradah,
ob cestah, ob potih
se burja lovi ...

Med sivo skalovje
v vijolični mrak
iztresel je zvon svoj glas ...
Na cesti široki
obstal je popotnik,
v dolini globoki
zaspala je vas.

Le burja samotna
pesem prepleta
sredi večera, sredi noči ...
Zdaj Kras onemel je,
ni sonca, ni cvetja,
zdaj pesmi slovenske več ni. —

Slavko J. Žabkar — Pesmi.

Moji materi.

Kako mehko večer nocoj na polju diha
in se spočite od dežja obilnega
sladko goré nasmihajo
v poletno mehkem nastrojenju —

Vso noč pri oknu kakor rože rad bi prebedel
vse zvezde daljne kakor bližnje
samo v mislih in še potlej v sanjah bi preštel
vse do lepše, zadnje — jutranje.

Na skrivnem, kakor deklice na tujem lepem vrtu
bi nocoj vsem rožam vonja mehkega

natočil v rdeče vrče,
 in vse bilke biserov srebrnih bi poprosil
 in še rdečih dalij zadnjih cvetov
 bi nocoj pred polnočjo Najlepši-Materi nanosil,
 če bi vedel, da nekje za daljnimi gorami
 mehko, toplo je pri srcu moji mami ...

V jezeru blejskem.

V jezeru blejskem se kopljejo beli labodi:
 romarski čolni sledijo jim v tiru
 in gore dražestno kipijo k vsemirju
 in v čolnih so romarji blede v obraz:
 »Bo morda Marija uslišala nas?«

Čolni so polni poletnega cvetja,
 in robci se deklicam v rokah iskrijo,
 in mehko zvonovi Mariji zvonijo,
 Romarji tihih bolesi v srcu neso:
 »Če nas Marija uslišala bo?«

Beli labodi so stisnili plaho peroti: —
 in tiho so romarji iz čolnov stopili,
 v rokah se cvetje jim uvelo smeji,
 in v srcu jim prošnja za prošnjo brsti,
 in želja za željo plamteče gori:
 da Mariji poklonijo srčno darilo,
 stopajo hitro po vrsti v kapelo,
 predenj bo Ave večerni na vasi odpelo ...

Proletarska pesem.

Visoko v nebo se izvija iz dimnikov črnih
 oblak za oblakom sivega dima:
 in kvišku više, še više
 nad mestom večernim v nebesa hiti.

Na cestnem asfaltu se smejejo drobni otroci:
 glasno sklepečejo beli zobje jim
 in v oknih rdečih počivajo tople oči
 in nekaj v duši skrbi jih, skrbi ...

Mrzlo odvija se krik razglašenih piščali:
v ulicah ozkih,
iz oken gosposkih
topló zaudarja po mehkih kolačih,
po godbi, nevesti, snubačih ...

Tiho strmijo stolpi visoko v večerno nebo:
pozabljeni tujci od hiše do hiše gredo
in pesmi vsakdanje »vsakdanje« pojo —
in nema vsa tuja,
od upov potrta,
dva se borita po cesti asfaltni domov:
Brezposelni oče in sin še njegov ...

Koraki.

»Lačni smo, lačni smo!«
kličejo rdeči
ščemeči
letaki.

»Lačni smo, lačni smo!«
iščejo moji
nervozni koraki.

Dvoje konj mimo mene dišeče
seno iz travnikov daljnih pelja.
In mesto odeva se v luči rdeče
in dvoje obrazov sprašuje proseče.

»Lačni smo, lačni smo!«
kličejo rdeči
ščemeči
letaki.

»Lačni smo, lačni smo!«
prosijo bledi
me kruha prostaki.
In rdeči, bolj rdeči so čudni letaki.
In trudni, bolj trudni so moji koraki! ...

Večerna preludija I.

Sonce utonilo v jezeru je onkraj borovcev
 kosi so zlezli v vrhove kostanjev
 plahi metulji pod listje široko
 hrastov mogočnih —
 in starček večer
 se priplazil je v moje naročje:
 »Kako je življenje, moj Bog,
 kako je življenje otročje!«

Deklice prišle so tiho po cesti k jezeru:
 v belih rokah so nosile odlomljene rože
 in pele so pesem o čudnem življenju
 in pele so pesem o čudnem hotenju...

— — — — —

Vse so šle mimo brez pesmi!
 Le zadnja je vrgla v moje naročje oči,
 drobne, skrivnosti polne oči.
 In v črnih skrivnostnih očeh,
 joj, v črnih skrivnostnih očeh
 tlel kakor ogenj pozabljen je — greh...

Večerna preludija II.

Kadar se spomini v poznih urah vračajo
 in so noči kot večnosti
 neskončno prevelike,
 se pri luči dolgočasim s knjigo
 in poslušam, kako na vrtu
 se metulji nočni
 v drobnem šelestenju listov ljubijo.

V okvirju črnem se nekdo ves čas smehlja mi,
 obraz Marijin poln je kot pravljica skrivnosti,
 nasmeh Marijin poln je kot vrtnica mehкости,
 šelest metuljev je kot daljna bajka,
 pesem polj kot ruska balalajka.

Vsak hip nekdo bi rad na nizko okno:
 mesec je, ki mi poljublja bleda lica
 in někdo za vasjo zamolklo vriska.
 Poje, poje,
 joj, da mi življenja ne izpoje
 za vasjo v polnoč ponočna ptica...

France Novšak — Le sjej, le sjej, ti sonce!

(Zgodbe mladih dni.)

13.

Odhod.

Šli smo tiho po ulicah, ki so vtonile v večeru. Nikjer ljudi, saj se je že mrak plazil ob zidovih. Ponekod so za okni gorele svetilke. Tam mi je moralo biti drugo življenje. Ne tako čudno prazno in grenko.

Prijetna večerna luč se je razlila na cesto. Prve svetilke so se prižigale. Nekaj je bilo na tem, kar ti da vsaj malo tolažbe: tako željno čaka človek samo še matere; kajti ni luči, ki bi bila svetlejša in lepša od nje.

Takrat pa ji je bilo težko. Njena roka je bila mrzla in čez obraz je planilo kakor udarec.

Molče je gledala v tla in za njo so še drugi sklonili glave. Kakor pogrebci.

Nenadoma smo vsi dvignili oči in v enem samem trenutku smo se spoznali.

Tisti trenotek je bilo zadnje in najtežje srečanje.

Bil je obenem mejnik med tem in novim življenjem.

*

Ko se je vlak premaknil, me je prešinila vsega silna bolečina. Nekaj, kar je bilo nekoč v meni, se je zrušilo, udarilo s silno močjo, da sem zaječal in hotel za nekom, ki ga ni bilo več.

Pri meni je bil stric, drugačen kot očka. Bili so ljudje, ki so vsak zase nosili bridkosti in drug drugega niso poznali.

Zastrmel sem v rošno okno in se nisem ganil.

Zunaj je vtonila zadnja večerna luč.

Tako se je končalo moje detinstvo.

*

Rad bi, da bi to ne bilo napisano. Prelepo je sonce, da bi bile vsaj žarek njegov moje besede.

In zato naj ostane vse, kakor je:

Neizpeta pesem ...

dni, ki se ne vrnejo več ...

Konec.

Jože Dular — Cvetoča jablana.

Pod mojim oknom je zadehtela cvetoča jablana.

Toplo sonce se je raztočilo po njenem raskavem deblu, po njenih vejah in belih cvetovih, ki so se blesteli kakor ivje v zimskem jutru. Ta jablana je bila vedno lepa. Lepa je bila poleti, lepa v jeseni s svojimi rumenimi sadovi, in tudi pozimi, ko so njene veje gole štrlele proti nebu, je bila lepša kakor drugo drevje. Ko pa je prišla pomlad, se je jablana odela v cvetje in tedaj je bila najlepša. Od daleč je bila popolnoma podobna enemu samemu velikemu cvetu, ki sem ga nekoč videl narisane ga v neki knjigi.

Dolgo je že tega, odkar mi je stari vaški lovec pripovedoval, da je neki človek obhodil skoro polovico sveta, da bi našel tako jablano. Morala bi dehteti in veje bi morala imeti tako urejene, da bi bila popolnoma slična velikemu belemu cvetu. Star je že bil oni človek in govorili so, da bi našel pomlad svojega življenja, ako bi videl ono jablano. Toda našel je ni, čeprav je obhodil polovico sveta; umrl je v nekem daljnem kraju. Nihče ne ve za oni kraj, niti za grob, kjer počiva on, ki je zaman iskal čudno jablano.

Stal sem ob oknu in mislil na povest starega lovca. Dvakrat mi jo je pravil in vselej se je razjezil, ker mu nisem verjel. On pa je trdil, da je resnična in da je celo poznal onega, ki je odšel v svet in se ni iz njega nikdar več vrnil.

Veter je zapihal od juga in se nalahno ulovil v krošnji jablane pod oknom. Belo cvetje je zaplesalo po zraku in obsedelo kakor drobni metulji na travi.

Tedaj sem se spomnil: Morda je pa to ona jablana, katero je zaman iskal oni človek v svetu?

Nekoč nisem verjel staremu lovcu, a sedaj mu verjamem.

Jože Procházka — Čehoslovaška književnost.

Slovaška v dobi romantike. V slovaški literaturi se javlja romantika, nadvlada čuvstva nad razumom, v prebujenju narodnega čuta. Prinesel jo je iz Nemčije Jan Kollár, ki ji je dal tudi temeljno idejo za dobrih dvajset let približno do leta 1840. in s katero so prežeti vsi takratni slovaški pesniki in pisatelji (Kuzmány, Chalupka). Med tem, ko je Kolláru narodnost širši pojem panslavizma, se kmalu pokaže pri Slovakih razlikovanje narodnosti v ožjem pomenu, to je slovaške narodnosti, in slovanske vzajemnosti.

Romantika je privedla na Slovaškem do jezikovnih novosti in do končne ločitve slovaškega književnega jezika od češkega. To ločitev so predvsem povzročile politične razmere. Smatramo jo lahko za vrhunec slovaške literature. V strahu pred madžarskim stremljenjem ne samo za enotnim jezikom, ampak tudi za enim narodom, seveda madžarskim, ki s tem zahteva uničenje slovaškega, so slovaški voditelji raje žrtvovali slovansko vzajemnost, da bi si ohranili vsaj — slovaško narodnost. Ločitev je izvedel L'udeví Štúr (1815.—1856.), ki je vzel za temelj slovaškega književnega jezika narečje srednje Slovaške, kjer se je jezik najbolj ohranil. Sicer je bil v začetku pristaš Kollára in Šafaříka tudi sam s svojo šolo, vendar se je pozneje v strahu pred napredujočo madžarizacijo preokrenil in je prišel na misel slovaškega pismenega jezika, da bi k narodnemu jeziku priklenil slovaško ljudstvo in literarno zedinil do takrat razkosano katoliško in protestantsko razumništvo. Uresničenje tega načrta je vzbudilo splošno vznemirjenje. Mlajši so z navdušenjem sprejeli to reformo, starejši pa, zbrani okoli Kollára, so se uprli in zahtevali, da ostane pismeni jezik skupen s Čehi. Iz večletnih bojov je izšel kot zmagovalec Štúr in Slovani smo dobili nov pismeni jezik — slovaški. Vendar pa je, kakor trdijo slovaški pisatelji s samim Štúrom, ostal v slovaški književnosti češki duh, tako da se razlikujeta le po pismenem jeziku.

Štúr je postavil v svojih spisih za vzor vsakega pesnika narodno, ljudsko poezijo. Stremljenje po približanju k temu ide-

alu je glavna značilnost njegove šole. — Samo Chalupka je doma iz vasice Horne Lehote v Pohronju, kraju, kjer so se narodni običaji, jezik, predvsem pa narodne pesmi, stare balade in lirične popevke zelo dobro ohranile. Vse to je vplivalo na njegovo pozicijo in je zlasti v baladi izredno dobro pogodil pristni narodni način. Poleg bohema in sanjača Janka Krála je znan Jan Botto, posebno radi idealiziranja tatranskega hajduha Jánošíka, ki ga je dvignil v svojih pesniških delih na višino narodnega junaka. Najnadarnejši učenec Štúrove šole je Andrej Sládkovič (Braxatoris) (1820.—1872.), najboljši pesnik takratne dobe. V svoji samoniklosti se ni držal tesno idejnega kroga Štúrovcev ter so ga ti v začetku odklanjali zaradi lirično-epičnega speva »Marínes«, dasi so pozneje spremenili svojo sodbo. Najboljši je njegov byronski ep »Detvan«, v katerem opeva slovaško življenje v gorah in je v ljubezensko glavno dejanje vpletel vse polno idil iz življenja pastirjev, plese in igre deklet, sploh vso originalnost Slovakov, ki so mu narod, v katerem še dremajo zakladi duha.

Leta 1861. so zahtevali Slovaki v »Memorandum« na cesarja odcepitev Slovaške od Madžarske in politično ter kulturno samoupravo. Dobili so l. 1863. samo kulturno ustanovo »Slovaško matico« in več listov (Concordia, Sokol, Orel...). Začelo se je živahno literarno življenje, ki pa je kmalu prenehalo, ko so si Madžari opomogli in začeli izvajati pritisk na Slovake. Okoli l. 1870. se je začela najbolj žalostna doba slovaške zgodovine. Stara borbena generacija je počasi izumirala, mladi si pa niso več upali dvigniti glav. Bodrili so jih Čehi (Heyduk »Cymbál husle«), nove nade pa jim je vzbudila Rusija, ki je osvobodila Srbe in Bolgare. Novo oživljene nade so vzbudile tudi novo delo.

Svetozár Hurban Vajanský (1847.—1916.) pravi, da se tako bogato umetniško nadarjeno ljudstvo, kot so Slovaki ne more uničiti, treba je delati le na to, da goji svoje podedovane lastnosti, kajti umetnost sama ga bo rešila. Glavno zaslonbo vidi v Rusih. Kot pesnik sledi po obliki Heyduku (»Tatry a more«, »Zpod jarma«, »Verše«). Pomembnejši je v noveli in romanu, ki jim jemlje snov iz sodobnega življenja Slovakov, zlasti srednjih slojev, razumništva in podeželskega plemstva.

S Hviezdoslavom in Kukučinom je prodrl realizem. Pavel Országh — Hviezdoslav veruje v zmago pravice in dobrega ter vidi zdravo silo naroda v preprostem ljudstvu, ki potrebuje le prave vzgoje. Njegova lirika je večinoma subjektivna, a je prežeta boli nad trpljenjem slovaškega naroda. Epika je popolnoma spojena z ljudskim življenjem (»Hájnikova žena«, »Poludienok«, »V žatvu«...). Za nekatere epe je vzel motive iz svetega pisma (»Agar«, »Kain«, »Ráchel«, »Sen Šalamúnov«), kakor tudi za najboljšo dramo »Herodesa Herodias«. Hviezdoslav je v svojih delih pokazal silo, bogastvo in čistost preproste slovaške ljudske duše. Jedrnat jezik bogat slik in primer, dovršena oblika in globoka čuvstvenost so ga naredili za prvega slovaškega pesni-

ka. Martin Kukučín je glavni zastopnik realizma. Učil se je pri ruskih realistikah in se je tudi dobro seznanil s češko literaturo. Napisal je mnogo povesti, novel in romanov, največ iz slovaškega ljudskega življenja, ki ga črta z realističnim, a vedrim peresom. Ustvaril je umetniško ljudsko čtivo.

Učenci Masaryka so hoteli z zdravo kritiko dvigniti kulturni nivo naroda, pri tem pa so se odrekli vsaki tuji pomoči in se zanašali le na samopomoč. Njihov program je bilo najprej gmotno in gospodarsko ozdravljenje ljudstva in nato šele kulturno in narodno. Mlajši, ki so živeli poleg teh, ki so zahtevali v glavnem politično prerobenje, so poudarjali potrebo po umetniškem prerobenju. Zastopnika teh v literaturi sta Jesenský in Krasko.

Ivan Krasko (Ján Botto) pomeni vrhunec mlade slovaške poezije. Učil se je pri Sovi in Bezruču. Analizira sebe in svoja čuvstva, se zamisli nad kozmosom, življenjem in smrtjo (Nox et solitudo, »Verše«). Janko Jesenský, učenec Puškina, skuša svoja ljubezenska čuvstva in misli ter vtise iz malomeščanskega življenja izraziti v dovršeni obliki.

Med svetovno vojno je tudi na Slovaškem literarno življenje skoro popolnoma prenehalo. Mladina je bila na bojiščih, zato so skušali zamašiti vrzeli starejši, pa tudi ženske (Elena Ivánková). Martin Rázus tolaži narod z vero v zmago pravične stvari. Njegova poezija je odsev trpljenja in prerobenja naroda med svetovno vojno.

Po vojni se je oglasila generacija pesnikov in pisateljev, katere razvoj sega v čas pred vojno. Med pesniki sta najboljša Lukáč in Čietek, katerih prvi išče vzorov v tujini a drugi ostaja v domači zemlji. Med pisatelji se odlikujejo Ján Hrušovský, ki s humorom črta vtise in spomine iz mladosti in vojne, Kompiš, Petrovská in še nekateri drugi.

Poezija najmlajših je izraz zmede povojnega časa in iskanje novih potov. Njih poezija je mogoče bolj politična, kakor umetniška; hočejo biti revolucionarni bolj v življenju, kakor v umetnosti (Poničan, Okáli, Sirácky). Izjeme so nekateri, kakor Janko Alexy, Elen, Vlado Rolko, ki jim je poezija umetniški izraz notranjosti človeka.

(Viri: Poleg raznih manjših virov in razprav o posameznih osebah sem v glavnem uporabljal tele vire: Š. Vlahov »Historija češkoslovačke književnosti«, J. Menšík »Rukovět dějin české literatury«, F. Götz »Stručné dějiny literatury české«, P. Bujuák »Hlavné prúdy a smery v literatúre slovenskej do L. Štúra«, Jaroslav Vlček »Poezie školy Štúrovy«, P. Bujuák »Hlavné prúdy a smery v literatúre slovenskej od L. Štúra až po naše dni«, »Devatenácté století slovem i obrazem [ur. Jan Klecanda]«.)

Konec.

Književna poročila.

Misko Kranjec, Predmestje. Roman. 1933. Krekova knjižnica. Izdala Delavska založba v Ljubljani. Cena broš. knjigi Din 28—, vez. Din 40—.

Miška Kranjca že poznamo iz njegovih dveh knjig »Težaki« in »Življenje« ter iz številnih črtic in novel, ki jih je objavil v najrazličnejših slovenskih revijah. Snov je za dosedanja dela zajemal najrajši iz prekmurskega podeželja — ki ga je on prvi uvedel v slovensko književnost. Kranjec se nam je pokazal kot človek, ki se sili v duhovno problematiko in ne rije po globinah človeškega duha z abstraktnimi razmišljanji. On ne ljubi močnih napetosti, izvirajočih iz silnih duševnih konfliktov ali fantastičnih zapletljivostev. Mirno niza vsakdanja dejstva življenja; ne tolmači jih, celo razlogov jim hote ne išče; ne razburja se ob njih, nikar, da bi protestiral. Le niza jih in plastično pridviguje, da te vprav s svojo vsakdanjostjo in z mirom, s katerim so pripovedovani, zgrabijo in pritegnejo. Bistvo Kranjčevega tvornega duha se značilno odraža tudi v njegovem slogu: široka epska zgovornost se menjava s čuvstveno prežetimi opisi prirode. Ves potek zgodbe in vsak posamezen oris je zgrajen na **z a p o r e d n e m** načelu. Nikjer kakega preHITEVANJA ali zastajanja radi večjega učinka, nikjer prisiljenih zapletkov, povsod vse premo in zaporedno, kakor se je zgodilo.

»**P r e d m e s t j e**« je v dveh letih tretja knjiga Miška Kranjca: po snovni strani pomeni v vrsti samostojnih knjig vsekakor napredek. Dočim se je pisatelj v prejšnjih dveh delih zatapljal v življenje prekmurskega človeka in ju prepojil z vonjem širnih polj in lesov svoje ožje domovine, je v »Predmestju« načrtal življenjsko usodo kmetiških ljudi, za katere ni bilo prostora na grudi in jim je bilo zato odločeno, naj se gredo borit za košček kruha v m e s t o. Od teh se nekaterim sreča nasmehne, da postanejo »vrli meščani«, kakor jih Kranjec z malce ironičnim nasmehkom imenuje, umerjeni v svojih potrebah in prežeti s pravo meščansko moralo, ki ukazuje solidnost in poštenost navzven, za notranjost pa se ne meni. Tudi oni od teh »vrlih meščanov«, ki ob pogledu na bedo izvržencev iz družbe v predmestju spoznajo, »da nekaj ni v redu na svetu«, ostanejo po vsem svojem bistvu še vedno čisto odvisni od malih trenutnih lagodnosti in potreb in se boje vsakega pogumnega koraka v količkaj tvegano bodočnost. Kranjčevo zanimanje ni namenjeno tem ljudem. Pisatelj jih pač prikaže, kot se pojavljajo v predmestju — bolj za okvir glavni zgodbi — in se tu in tam mimogrede malo ponorčuje iz njih. V središču njegovega zanimanja pa je sloj izobčencev iz človeške družbe: življenje predmestnih barakarjev in — še bolj kot njih življenje — pot, po kateri mladi ljudje, zlasti podeželska dekleta, padajo na dno človeške družbe.

»Na tistem mestu danes ni več barak. Preselili so te ljudi, da ne bi delali sramote mestu, ki se tako lepo razvija in kamor zadnja leta prihajajo tujci od vseh strani. (97.) Predmestje ima svoje življenje, a barake spet imajo življenje užaljenih ljudi, ki nezavedno in ravnodušno pljujejo na dostojanstvo človeka. (98.) Bili so po večini iz kmečkega rodu, ki je prihajal v mesto in se ni mogel usidrati, življenje jih je bilo potisnilo ob stran in so se ga oklepali na eni sami nitki in tako skušali iti z njim. Toda kot bi jih velika množica ljudi pritiskala ob plot, so čepeli tu in se niso mogli ganiti. — Včasih sem s sočutjem mislil na nje, ki so tu živeli tako rekoč zavrženi od vsega sveta. Tista dekleta iz barak sem včasih celo ljubil in jim odpuščal vse grehe, ki so jih delale vsak dan sproti.« (97.—98.)

To je svet Kranjčevega predmestja. V teh besedah je že tudi nakazan pisateljev človeški in čuvstveni odnos do teh »nekdanjih ljudi«.

»Predmestje« hoče biti, kot že omenjeno, roman celega ljudskega sloja; odkraja se nekaj časa zdi, da bosta v romanu dobila glavni poudarek študent Lojz Vrankar in čevljarški vajenec France. Vendar pa ostane Vrankar vseskozi medla, nerazvijajoča se in nedelujoča oseba; France se pa ob bridkih spoznanjih življenja razvije v bistrega, vase zaprtega fanta, od katerega mojster Jakob pričakuje, da bo vrednejši in doslednejši nositelj ter izvrševavec socialističnih idej, kot je bil sam. Iz množice oseb se nam prav kmalu najbolj približa Ivanka, katere življenjska pot je poleg Francetove edina začrtana razvojno. Ivanka je kmetiško dekle, polno trdne volje in odločnosti, da se prikoplje do kruha v učiteljskem stanu. Ker je radi pomanjkanja protekcije niso sprejeli na učiteljišče, se je hotela izučiti v trgovini; hrano in stanovanje si je služila z večerno strežbo v gostilni pri »Beli roži«. Ker je bila poštena in ni hotela biti gostom v vsem na službo, jo je gostilničar kmalu odslovil. Tedaj jo je sprejela — baraka. Nekaj časa se je še obupno otepala v valovih življenja, a gladovanje ji je končno zlomilo odporno silo. Začela si je služiti najgrenkejši kruh po barakah in gostilnah. A tudi v tej dušni in telesni bedi je v njej še vedno živela volja in telo upanje, da se iz tega izkoplje in začne pošteno življenje, ko pride do svojega zaslužka v trgovini. Trgovka, pri kateri se je učila čez dan, ji je obljubila, da jo vzame k sebi v vso oskrbo, če ji bo malo pomagala pri gospodinjstvu. Ivanka je že mislila, da je rešena. Tri dni pred nastopom službe pri trgovki pa so jo nenadoma aretirali in s policije prepeljali v bolnico. Bila je ovajena.

»Najbrže je že spet zunaj, in kje hodi z Emo. Naposled to ni tako važno. In nihče se poslej ne bo brigal za njeno pot.«

Tako Kranjec zaključuje svoj roman.

Tudi zgradba tega romana je dokaj preprosta: prizor je narezan na prizor, vmes kak opis (n. pr. jutra v mestu, jeseni na deželi itd.); dejanje se naravno razvija in premočrtno teče proti svojemu koncu. Zgodba Valentina Slamnika, s katero je hotel pisatelj topot dejanje zgodbe malo bolj zaplesti, nekako ne spada

v roman — vsaj v taki prisiljeni obliki, kot je tu podana, občutno moti kompozicijsko enotnost in stilno ubranost romana.

V »Predmestju« so tudi vse stilistične posebnosti Miška Kranjca prišle znova do veljave: lagodna širokost, mirna nerazgibanost in osebna čuvstvenost, s katero so prežeti zlasti opisi. Podrobna analiza, ki na to mesto ne spada, bi nam brez dvoma pokazala, da sta pglaviti izrazni sredstvi, s katerima dosega pisatelj omenjene kvalitete, tile:

1. Zunanje, včasih celo samo besedne asociacije v nizanju dojmov pri opisu.

Nekaj primerov naj to pojasni:

»Silva je sedela na zofi. Bog ve, kdaj so to zofa prinesli sem...« (170.) »Pozabivši celo na vse neprilike in težave, ki te mučijo ves dan, sedečega pri dolgočasnem delu. Delaš, ker moraš hraniti svojo družino...« (155.)

V obeh primerih je logični tok misli v predzadnjem stavku prekinjen; misel naslednjega stavka je navezana samo na zadnjo besedo in ne na vso misel predidóčega stavka. — Ta neznamenit prvek, ki smo ga tu odkrili, v veliki meri daje značaj vsemu delu; značaj mirnosti, počasnosti: saj je vseeno — tak vtisk imamo radi teh elementov — če prej še nekaj drugega povem; bom že potem spet pobral nitko pripovedovanja in jo počasi peljal dalje.

Še uspešneje služi istemu smotru neke vrste dobrodušno postrežljivo tolmačenje in pojasnjevanje kakih kar nič neznanih stvari in pojavov:

»Hvala,« reče, da je lahko opaziti, kako ga veseli, da mu tak človek nudi cigareto. »Kadim cigarete. Jaz pa vzamem cigareto. Dobro je, če človek nekaj drži v rokah, da mu ni tako nerodno. Lojz se je naslonil...« (212.) Ali: »Ceste so bile prazne, kakor so običajno po predmestnih ulicah ob taki uri. Samo samotni koraki udarjajo ob tlak in odmevajo daleč. Stražnik včasih gre mimo in se zdolgočasno ozira. Stražniki so prijazni ljudje in človeku prijetno de, ko jih sreča.« (160.)

Subjektivizacija opisov:

S subjektivizacijo dosega M. Kranjec oni čuvstveni odnos do prirode, ki ga je pokazal bolj kot v »Predmestju« v »Življenju« in v »Težakih«. Prirodo gleda namreč skoraj vedno z očmi katere izmed oseb v romanu; ponekod pa je tako subjektiviziran opis prepleten z objektivnimi ugotovitvami. Iz obilice primerov naj navedem samo enega:

»Nad mestom je bil večer. Prvi pomladni večer. Tla niso več zamrzovala. Pihal je mehak južni veter. Znabiti pride kmalu dež. Nekaj časa bo še mrzlo, a za dežjem bo takoj prava pomlad. Zdaj pa je tako prijetno ozračje. Na nebu je že zamrla zarja, in obcestne luči se svetijo. Trg je glasen. Otroci se še igrajo na njem. Nekaj mladih ljudi se sprehaja. Fantje, morda istih let kot on, spremljajo dekleta in govore prisiljeno. Starejši ljudje se vračajo od nekod. Vsakdo nekam hiti. A kam naj gre on? Domov ne pojde...« (196.)

V oblikovnem pogledu menim, da »Predmestje« za »živiljenjem« zaostaja. Ne samo, da je tok dejanja pretrgan z nepotrebnimi zgodbo o Slamnikovi smrti; enotno vlitost marveč moti tudi delno poseganje prve osebe v potek romana. To občutim za stilističen defekt — zlasti radi tega, ker nastopa pisatelj v prvi osebi samo v začetnih poglavjih in potem čisto nepričakovano spet v končnem poglavju. In tudi v splošno bi se dala v knjigi še marsikatera scena stilistično bolj dovršiti. — A za to je treba časa in študija — tega obojega pa menda Mišku Kranjcu manjka. Da bi to le ne bilo v preveliko škodo njegovi umetnosti!

V snovnem pogledu pa je »Predmestje« močan dokument dobe. Dokument o dušni in telesni stiski ljudi, ki jih je sodobna družba odrinila iz svoje srede, a jih prej še izžela do skrajnosti — in ubila. Glede na snov, ki jo obravnava, pomeni v Kranjčevi tvornosti čisto gotovo lep in pogumen korak naprej.

Lgr.

Francè Brenk, Koroški tihotapci. Igra v 4 dejanjih. 1933. Izdala in založila Misijonska tiskarna, Domžale—Groblje.

Duh časa, ki veje preko vsega, je pustil svoje sledove tudi na našem odru. Laskanje masi, njenim strastem, bi izkvarilo zdrav okus žejnega ljudstva. Zato si je zbirka »Ljudskih iger« nadela nalogo, dati našim odrom iger, ki ne bodo vsebinsko prazne, brezplodne, iger z versko, narodno ali socialno vrednostjo. Kot svoj 4. zvezek nam je prinesla »Koroške tihotapce«. Mladi učiteljišnik Brenk je stopil z njimi pred slovensko javnost.

V drami polje slovensko življenje: vanjo je prelita naša trpka bolečina — boj za Korotan —, v njej se zrealijo odtenki življenja naše duše v skalovju od Stola do Jepe.

Gostilničar Jäger je nemčur. Njegov sin Janez — visokosolec — in hči Minka pa sta zavedna Slovenca. Zaradi svojega prepričanja morata voditi borbo z lastnim očetom. Janez ljubi blazno svoje gore. Ta ljubezen zajema vso dušo; v njej nima prostora niti žena. Živa, ognjena Jovanka — Bosanka, ki je prišla v naše skale z materjo Jelo in bratom Jovanom — ljubi Janeza, toda ta noče svoje sreče žrtvovati za njeno. »... Jaz sem našel nekaj drugega. Pričel sem poljubljeni kamen za kamnom. Od Stola do Jepe se mi vdaja stena za steno. Kadar lezem, se pogovarjam in vse me poslušá. V Hudičevih škrbinah se mi je utrgal plaz pod nogami, obvisel sem na treh prstih v mali razpoki. Vprašal sem plaz, ki se je valil v dolino, če je že prišel moj čas, pa mi je kričalo v odgovor: »Še ne! Še ne! Tedaj sem vedel. Bilo mi je vseeno...« Ta plameneča ljubezen do veličastva gorá, ki je žena ne bo pogasila, izsili Jovanko, da plane v prepad, prav kot je dala to Janezu pred smrtjo slutiti: »In če bi se Jovanka pomešala med to skalovje in postala z njim eno, ali bi ji dal le delec svoje ljubezni, toliko, kot jo daš kamnu, kadar stopiš

nanj...?« — Jovan ljubi Minko. Ona mu ljubezen vrača, pa ji končno kri, ki se drži Jovanovih rok, izčisti spoznanje, da ni zanj. — Dejanje prepleta poleg navedenih še mnogo drugih vprašanj in v vseh utripa naše življenje.

Tako je Brenkovo delce gotovo več kot začetniški poskus.

Blondel von Rosenhag, Vitez naše ljube Gospe. Misterij v 1 dejanju. Poslovenil A. S. 1933. Izdal in založil konzorcij lista »Naše zvezde«.

Toplo delce v hladni brezciljnosti časa. Prevod A. S.-a krepak.

(L. T.)

Herman Sudermann, Mati Skrb. Roman. Prevedel Mirko Javornik. Krekova knjižnica 1932 (vez. 40 Din, broš. 26 Din).

Pisatelj Herman Sudermann, tekmeec znanega Gerharda Hauptmanna, je zastopnik takozvane nemške novejšje šole; s svojimi deli, zlasti z dramami, je utemeljil v nemški literaturi naturalizem. Čeprav je dober pripovednik, je vendar ostal dolgo nepoznan, kajti pisal je v času, ko je bil nemški knjižni trg poplavljen z raznimi manj vrednimi knjigami tako, da ni čuda, da je tudi marsikatero pomembnejšo delo ostalo neopazeno, posebno še, ako je pripadal pisatelj struji, ki si je šele utirala pot v književno življenje. Tako se je tudi zgodilo, da so više cenili nekatera druga Sudermannova dela, čeprav jih »Mati Skrb« zelo prekaša. Mati Skrb je najboljše Sudermannovo delo, v katerem pisec, morda pod vplivom Björnsonovih novel, spretno in učinkovito zлага doživlja, največkrat lastne, v lepo celoto — v roman.

Vsebina romana je v glavnem trda življenska pot Mayhöferjeve družine, ki je koj po rojstvu tretjega sina, Pavla, glavnega junaka našega dela, morala zapustiti »belo hišo« Helenetal in se naseliti na barjevem posestvu. In kakor se je rodil Pavel v težkih časih, ga spremlja vse skozi Mati Skrb in se mu v namišljeni sreči prikaže kot visoka žena, kakor mu jo je opisala mati v času, ki se ga le medlo spominja, a mu kot prvi spomin stoji vedno pred očmi. Bela hiša mu je postala to, kar človeku izgubljeni raj, in vse njegovo nehanje in želje pohitevajo vedno preko barja k njej. V poznejših letih se pridruži še ljubezen do Elsbethe iz Helentala. Kot njen mož se vrne po smrti matere in očeta v svojo rojstno hišo, s čimer ga zapusti tudi zvesta spremljevalka »Skrb«.

Roman je prevedel Mirko Javornik še dokaj dobro; germanškega vpliva se niti ne opaža. Javornik se razvija v dobrega prevajalca, od katerega smemo pričakovati še mnogo biserov prevodne literature. Krekova knjižnica, ki nam je poklonila že lepo število prevodov, bi pa lahko posvetila več pažnje tudi novejšim nemškim pisateljem, kakor Zweigu, Mannu, Tucholskemu in drugim, od katerih še nimamo prevodov.

(P.)

Gledališka poročila.

Naša drama se je v drugi polovici letošnje sezone izredno visoko pognala v umetniško rast. Kljub vsem težavam materialnega značaja ni prav nič trpela kvaliteta izvedbe. In to je najboljši razlog za obstanek in nadaljno nemoteno delovanje slovenske drame.

Njen razvoj gre preko dveh vrhov, ki prikazujeta njeno resno delo in stremljenje v svetli luči, preko Hamleta in Tartuffe-a. V Hamletu slavita svojo zmago odrska celota in režija nad stvaritvijo Hamleta, ki kljub izbrušenosti v posameznem ne vzdrži svoje popolne podobe do konca. V Tartuffe-u pa sta režija in igra družno prispeli do vrhunca. Režija se odlikuje po svoji samobitni zasnovi okolja, igra pa je to obliko večinoma razumela in jo napolnila z vsebino. G. Kralj kot Tartuffe je tako prepričevalen in resničen v svoji maski in neprekosljivi mimiki, kakor menda dosedaj v nobeni svoji vlogi ne. Podobno bi se po pravici lahko izrazil o značajih madame Pernelle, Elmire in Orgona.

Poglavje zase tvori Frankova vojna drama Karel in Ana, ki je dramatisacija istoimenske novele. Osnova dejanja in dramatisacija prav gotovo umstveno ne zadovoljujeta. Dobro je obdelano le prvo dejanje. A g. Debevec je s pomočjo glavnih igralcev g. Jana in gdč. Boltarjeve izvalil drami ono tragično čuvstvo, ki gledalca prepričuje, da pozabi na pomanjkljivost pesniške zasnove. »Okence« česke pisateljice O. Scheinplugove je komedija polna več ali manj duhovitih domislekov, a tudi izrazite karakterne komike. Komedija je dosegla uspeh v veliki meri radi dosledne karakterizacije glavnega junaka-profesorja, ki ga igra in oblikuje g. Gregorin v zvezi z go. Gabrijelčičevo in g. Železnikom.

Predvsem gledam napredek naše drame v vedno bolj živem stiku z resničnim življenjem (mislim igralsko in režijsko), ko tudi težke klasične drame in drame miselnega značaja približa naši duševnosti. To stremljenje je edino pravilno in njemu naj bi bila podrejena izbira uprizoritvenih del.

Tone.

(Ker je bila številka zaključena ob premieri Tartuffe-a, žal ne moremo prinesiti daljšega poročila. Priporočamo pa, da si vsak sam ustvari sodbo na podlagi lastnih opazovanj.)

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Štiri leta delovanja so za nami. Zahvaljujemo se ob tej priliki vsem sotrudnicam in sotrudnikom, članicam in članom, naročnicam in naročnikom, prijateljicam in prijateljem, ki so nam na katerikoli način stali ob strani ter nam pripomogli k uspehu. Zahvaljujemo se prav posebno g. ravnatelju za naklonjenost in g. profesorju Gnjezdi za vnetost in požrtvovalnost, ki je z njo spremljal naše mlado delo ter nam vedno stal z modrim svetom ob strani.

Na tem mestu prosimo vse, da poravnajo zaostalo članarino in naročnino, če tega še niso storili.

POROČILO NABIRALNE AKCIJE KNJIG ZA KOROŠCE.

Kakor smo že večkrat poročali je »Žar« započel nabiralno akcijo knjig za Korošce. Ker so tudi druga društva začela nabirati knjige, zlasti »Akademska podružnica CMD v Ljubljani«, se je društvo pozneje omejilo na nabiranje le na nekaterih zavodih, v prvi vrsti na drž. klas. gimn. v Ljubljani, med tem, ko so nekateri člani sodelovali pri nabiranju knjig po privatnih stanovanjih. Da ostanemo zvesti dani obljubi, objavljamo imena ljubeznivih darovalcev; seveda le onih knjig, ki so jih darovali »Žaru« in ne drugim organizacijam.

Vsega smo nabrali 1267 knjig, 40 popolnih letnikov revij in 318 posameznih zvezkov.

Darovali so knjige, oz. letnike revij sledeči: 201: Slovenska Matica; 97: Antikvarijat »Jamnik«; 70: Marjanišniki; 55: Župančič M.; 45: Hodnik; 37: Starč L.; po 35: Gorec M., III.a in Kozak M.; 31: Kunc D., V.a; 29: Dolenc K.; 27: Lajovic V., VI.a; 23: Novak S., VII.a; 21. Erker J.; 20. Zvezna knjigarna; 19. Procházka J.; po 17: Jarc III.a, Crček V.b; po 16: Jeraša, Gregorc J. (Kranj), Rogelj III.a, Wahte III.a; 15: Pečan V.b; po 14: Dovjak III.a, Černe V.b; po 10: Pliberšek VI.a, Babič III.a, Roesman III.a, Nova Založba, Tabor; po 9: Podpac, Antičević III.a, Mahkota VIII.a, Kranjc III.a, po 8: Gabrovšek VIII.b, Skvarča VIII.a, Grafenauer III.a, Kos V.b, Pregelj, Knafelj, Pirš, Rus (vsi III.a); po 7: Tavčar III.a, Ujčič III.a, Mazovec III.a, Kočar VI.a, Sokolsko društvo Zg. Šiška, Učiteljska knjigarna; po 6: Pavlovič VIII.a, Jakulin III.a, Duhovnik III.a, Štuhec VII., Šanda III.a; po 5: Žolgar, Schwentner, J. Vizler (Litija), Vider M., V.a, Žugel III.a, Robida V.a, Feigel F., učiteljica v Ljubljani, Župančič A., VII., Vavpetič F., VI.a; po 3: Arko III.a, Ozimič III.a, Kalan III.a, Kleinmayr in Bamberg, Ozimič V.a; po 2: Dolenc VI.a, Vigler VIII.b, Simčič VIII.b, Lukan VIII.b, Arh VIII.b, Verbič, Ruch III.a, Kozjek V.b, Gosar III.a; po 1: Žolgar, Žibert, Jeločnik, Rakovec in Hribar. Poleg teh so neimenovani darovali 49 knjig.

Mestna ženska realna gimn. je darovala 127 knjig, in sicer: 58: neimenovane; 31: Podporna zaloga na liceju, 15: Rupert M.; po 9: Ivančič Ž., Bahovec S. in 5: Kompare M.

